

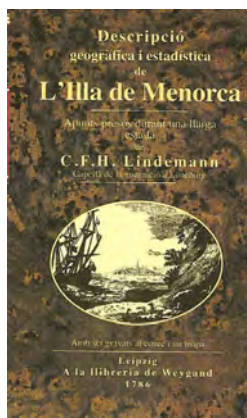
Un alemany a la Menorca del XVIII i altres il·lustres viatgers

L'Institut Menorquí d'Estudis reedita 'L'illa de Menorca', de C. F. H. Lindemann, una visió interessantíssima de finals del 1786, comparable als millors capítols dels viatgers il·lustrats i romàntics del XVIII i el XIX pel nostre país, com Hans Christian Andersen, Giacomo Casanova, Richard Ford, Théophile Gautier o Giuseppe Baretti. Revisitem els seu pas pel camp català, Sagunt, Perpinyà, les Terres de l'Ebre, València o Elx.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

“**M**entre ens apropàvem a l'illa [de Menorca] anàvem veient gran quantitat d'oliveres, que en un primer moment ens semblaren plantacions de tarongers, cosa que ens feu pensar que ens apropàvem a un paradís terrenal. L'entrada del port afermava aquesta il·lusió”. És la descripció que el capellà alemany C. F. H. Lindemann feia de l'arribada a Maó procedent de Gibraltar el 1786 a la *Descripció geogràfica i estadística de l'illa de Menorca*. L'Institut Menorquí d'Estudis acaba de reeditar la versió facsímil en alemany i català que va publicar fa 19 anys i obre la possibilitat de descobrir aquesta detallada descripció de Menorca i els menorquins des d'una perspectiva forana però amb voluntat —no sempre satisfeta— d'objectivitat.

Lindemann era capellà i venia d'Alemanya. És molt precís a l'hora de descriure la flora, la geologia i la fauna —tot i que, de vegades, es confon i veu astors quan probablement són milans, i mol·luscs impossibles a Menorca, com els nàutils—, però no pot refrenar els seus sentiments quan parla de la fe o de la cuina: “A més de les fruites esmentades, n'hem trobat dos tipus que ens eren totalment desconegudes, però que ens han agradat. Són albergínies (es pronuncia 'obergínes') i *pommes d'amour* (tomàquets). Aquestes darres, els menorquins de tant en tant se les mengen

amb la sopa, i d'aquesta manera les arruïnen segons el paladar alemany”.

Són interessants les anotacions més objectives i, fins i tot, les relacions sobre la producció agrícola o ramadera de Menorca —que donen molta informació als historiadors—, però l'obra de Lindemann destaca per una amagada intenció literària que dona els seus millors fruits quan els paisatges o la descripció dels costums l'obliguen a allunyar-se de l'estil notarial.

Li passa, per exemple, quan puja al cim més elevat de l'illa: “La impressió que es tindria dalt del Toro estant, punt més alt encara que Santa Àgueda, resultaria impressionant per a qualsevol naturalista. Hom pot creure que aquest fou l'escenari on els antics gegants preneren el cel per assalt, en contemplar els enormes trossos de roques que es troben aquí”.

I arriba a ser, fins i tot, modern quan es concentra en la narració: “La forma d'agafar ostres a prop de Bloody Island resulta espectacular. Es contracten alguns espanyols i es navega amb un vaixell al lloc on es troben les ostres i on es farà la immersió. Aleshores un d'ells es prepara: es treu la roba i se situa a la proa de l'embarcació. Agafa un martell petit, demana la protecció del seu sant custodi i amb bastant temor es persigna i es tira a l'aigua per immernir-se. Una vegada el bussejador ha després amb el seu martell tantes ostres

Dos gravats de Lindemann a *L'illa de Menorca*: segons les seves paraules, un "fonder baleàric" i una "menorquina, abillada amb el seu vestit, filant amb el fus".

de les roques submarines com ha pogut i li han permès els seus pulmons en el fons del mar, puja un altre cop a la superfície. Els companys li agafen la càrrega que el bussejador porta al braç esquerre i l'ajuden a pujar al vaixell. Per tal de reanimar-lo pren un bon glop de conyac. Tot seguit, es prepara una altra persona per a seguir el seu exemple".

El Perpinyà de Baretti

La visió de Lindemann està a mig camí entre els llibres de viatges "erudits" de la primera meitat del segle XVIII i els "filosòfics", de la segona meitat, i està molt lluny dels viatges "romàntics" del segle XIX, com el *Viatge per Espanya* de Hans Christian Andersen o el de Théophile Gautier.

De tota manera, la llarga estada de Lindemann a Menorca implica un coneixement més profund del territori que el de molts altres viatgers. És el cas de l'italià Giuseppe Baretti (1719-1789), que publica uns anys abans que Lindemann el seu *Viaje de Londres a Génova a través de Inglaterra, Portugal, España y Francia* (Ed. Reino de Redonda, 2005). La descripció de la seva última etapa a Catalunya, camí de Gènova, diu molt del país i del seu esforç per comprendre'l. Es tracta d'una carta del 3 de novembre de 1760 a Fitor (Occitània): "Després vam anar a la ciutat de Perpinyà, que és la capital del Rosselló, de la qual no puc dir res perquè no hi vam entrar, perquè ens vam parar a dinar a una posada del raval. (...) Volia fer una ullada a la catedral de Perpinyà, sobre la qual m'han dit que és un dels

edificis gòtics més grans que hi ha a França, però no vaig tenir temps. A la tarda vam viatjar pel camí més bell que s'hagi construït mai a través de cap país, i vam arribar a aquest Fitor [Fitor] quan es ponía el sol. La parla del Rosselló és tan difícil d'entendre com el català, i a l'hostal de Perpinyà no hi havia ni una ànima que sabés parlar ni francès ni espanyol".

Baretti havia entrat per Lleida, procedent de Saragossa, el 25 d'octubre i surt del Rosselló nou dies després però la seva comunicació amb els catalans ha estat gairebé nul·la. Les seves descripcions es mouen entre els prejudicis, l'observació i les explicacions que li fan els companys de diligència. "Qui acusa els espanyols d'ociosos —escriu el 28 d'octubre— haurien de fer almenys una excepció en favor dels pagesos catalans, als quals aquest matí vaig trobar treballant al camp a la llum de la lluna, quan, a les quatre, vaig sortir de Piera". La primera idea que li ve al cap a Baretti és que treballen de nit perquè de dia deu fer una calor terrible. Però ell mateix es disculpa: "A penes havia format aquesta idea em vaig riure de la meua malèvola sagacitat en recordar que el temps era llavors tan fred que el migdia no podia ser esgotador per als pagesos. Per tant, deixem que aquests homes honrats rebin la seva ben mereescuda lloança per una activitat i una laboriositat que són difícilment igualades enlloc".

Un capellà que li explica per què treballen tant: "La raó, diu, és que des dels quinze anys fins als seixanta els pobres catalans estan obli-

→ gats a pagar quaranta-quatre reals anuals per cap a més de les taxes que s'imposa a la resta de súbdits. Aquesta pesada captació, continuà el canonge, la va imposar Felip V als catalans per castigar-los per la seva obstinada adhesió al seu competidor Carles en la llarga Guerra de Successió, com ells l'anomenen". La conclusió de Baretti: "Vegeu que aconsegueixen els petits per barrejar-se en les baralles dels grans!"

El Sagunt de Casanova

Però no sempre els viatgers estaven menys informats que els indígenes. Ho va demostrar Giacomo Casanova (1725-1798), l'espia i mític seductor italià que, a les seves memòries, *Histoire de ma vie*, deixava escrit el seu pas per València i Barcelona (en català, *De Madrid a Barcelona*, Llibres de l'Avui, 1989). La saviesa de Casanova es fa evident, sobretot, al capítol de Sagunt, on obliga a aturar el cotxe que, casualment, també comparteix amb un capellà: "Sagunt s'alça damunt d'una eminència. Hi pujaré, vaig dir al conductor, el qual, tenint el propòsit d'arribar aquell dia a València, exhalà un gros sospir. Per interès de les seves mules, el pobre diable les hauria empreses contra les antiguitats del món. El meu company de viatge era un capellà, que es cregué en l'obligació de posar la seva eloqüència al servei del traginer.

—Senyor —em digué tot senyant-se—, què hi anireu a fer, allà dalt? No hi ha sinó un munt de runes.

—És veritat; aquest munt de runes, però, em diu més coses que els edificis moderns més bells."

Després de convèncer cotxer i capellà amb un escut per als dos, Casanova puja a Sagunt: "Vaig trobar els merlets de la muralla d'aquesta fortalesa en perfecte estat de conservació, tot i que la construcció és de la segona guerra púnica. Vaig

veure-hi moltes inscripcions, desgraciadament indesxifrables per a mi com per a molts d'altres, però que no ho haurien estat per a un La Condamina o un Séguier. El capellà va semblar que es sorprenia de l'emoció que m'humitejava les parpelles a la vista d'aquelles restes glòries.

—Ignoreu —vaig dir-li— l'acte de fidelitat sublim que ha santificat aquestes ruïnes?

—En absolut, senyor.

—No heu obert mai un llibre, doncs?

—Si no és el breviari, no n'obro gaires.

—És ací on la població de l'antiga Sagunt preferí morir tota entre les flames a mancar la fe dels romans i lliurar la ciutat a Anníbal.

—Us enganyeu, senyor, Sagunt no és ací; d'aquest lloc, se n'ha dit sempre Murviedro.

—Encara que aquest mot ve del llatí, *muri veteres* ('murs antics') i que estableixi d'una manera exacta aquesta antiguitat que us sembla dubtosa, hauria valgut més la pena conservar a la ciutat nova el nom de Sagunt; el temps, però, *tempus edax*, és un monstre que tot ho destrueix."

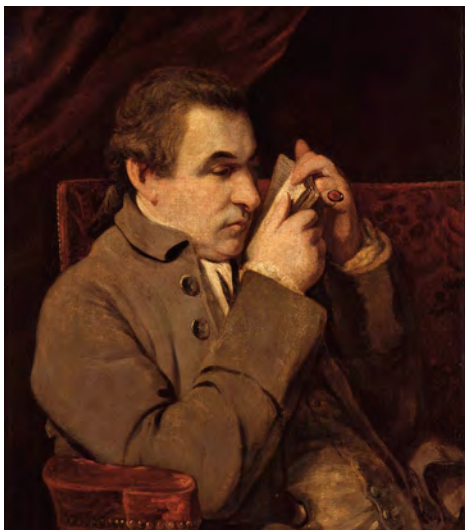
No. El temps no ho destrueix tot i Sagunt torna a ser Sagunt, tot i que ara Casanova hi trobaria canvis substancials.

Posteriorment, Casanova tindria un afer amorós amb la senyora Nina, "una ballarina de la qual el comte de Ricla, capità general de Catalunya, està enamoratíssim" però que havia estat traslladada a València perquè "el bisbe [de Barcelona] ha exigut que se n'anés en nom de la decència pública". A Barcelona seria detingut i tancat tres dies a la Ciutadella.

L'Ebre de Richard Ford

L'altre viatger ben informat sobre la península Ibèrica —a les Balears no hi arribà— és Richard Ford (1796-1858), que recorrerà Catalunya i el

D'esquerra a dreta:
Giuseppe Baretti, Giacomo
Casanova i Richard Ford.

País Valencià a la primera meitat del segle XVIII. El 1844, Ford publica el complet *Manual per a viatgers per Espanya i lectors a casa* (*A handbook for travellers in Spain and readers at home*). No està traduït al català però Edicions Turner va editar el 1982 per separat els capítols de Catalunya i el País Valencià. Ford és molt exhaustiu en les descripcions, però es deixa portar fàcilment per la història i les històries. El capítol que explica la seva entrada a Catalunya n'és un exemple: “Deixant Vinaròs i creuant el Sènia per un bon pont construït per Carles IV s'entra a Catalunya, com anuncien l'aspre dialecte i els barrets de llana. Aquesta és la zona dels *truces iberi*, els més ferotges dels antics espanyols, i tampoc es pensi que han canviat molt des de llavors; la perillosa carretera fins a Amposta és tristament famosa a la història dels robatoris. El viatger passarà al costat de dues tosques creus de pedra, on el 30 d'octubre de 1826 va tenir lloc el crim del qual ens ha deixat un sincer i emocionat relat el jove nord-americà, el senyor Slidell, el comodor Mackenzie del bergantí *Somers* i l'execució del motí. La víctima va ser un pobre noi anomenat Ventura Ferran i va morir de vint-i-vuit punyalades, cadascuna mortal per força. A Carlos Nava, el majoral, li van trencar la crisma amb una pedra: els culpables van ser tres miserables *rateros* [en castellà a l'original]”.

L'Elx de Hans Christian Andersen

El danès Hans Christian Andersen (1805-1875), molt més bon escriptor que Ford o Baretti, però sense l'espurna de Casanova va començar el seu *Viatge per Espanya* per Barcelona, continua en vaixell fins a València i després, en tren, fins a Alacant, des d'on també visitarà Elx abans d'anar a Andalusia.

“Ens acostàvem a Elx, ja es distingia la seva vall esponerosa de fruites i el seu immens palmar, el més gran i més bell d'Europa, el més paradisiac de tota Espanya. Les palmeres gegantines estenien les seves escamoses i llargues branques, sorprenentment gruixudes i, malgrat això, esveltes per la seva alçada. Els dàtils penjaven en grans i pesats raïms, cueta amb cueta, sota la gran pantalla verda de les fulles. Tot el terreny està cobert de magraners amb les seves fruites de color del foc lluent entre la fosca boscúria: grans i magnífiques magranes penjaven dels seus fins i llargs troncs verds. Ací i allà hi havia un llimoner; el seu fruit tenia un groc pàl·lid al costat de les magranes vermelles. Érem al país de l'abundància, en un ambient digne de la radiant Sakuntala”.

La València de Théophile Gautier

Els escriptors romàntics del XIX buscaven més l'exotisme que la crua realitat. Així, les ciutats com Barcelona o València els acostumen a sem-

Théophile Gautier, a l'esquerra, i Hans Christian Andersen.

blar massa modernes o massa brutes, diferents, en tot cas de la idea que se n'han fet. L'escriptor francès Théophile Gautier (1811-1872) cau en aquest parany. “València, pel que fa a l'aspecte pintoresc, respon molt poc a la idea que d'ella s'ha format pels romanços i les cròniques. És una gran ciutat, plana disseminada, confusa en el seu traçat”. Per contra —i com li passà a Casanova i Andersen—, s'enlluerna davant l'horta valenciana i els seus llauradors: “El veritable atractiu de València per al viatger és la seva població, o, millor, la de l'Horta que l'envolta. Els camperols valencians porten un vestit d'original característica, que no haurà variat molt des de la invasió dels àrabs, i que es diferencia molt poc del vestit actual dels moros de l'Àfrica. Consisteix en una camisa, un calçó flotant de tela gruixuda, cenyit amb una faixa roja, i una armilla de vellut verd o blau, ornat amb botons fets de monedetes de plata; les cames estan tancades en una espècie de *knémides* o polaines de llana blanca”. I, malgrat això, destaca Gautier, “aquells negres dimonis del paradís de l'Horta tenen per dones àngels blancs”, “pàl·lides, rosses, *bionde e grassote*, com les veneçianes; tenen als seus llavis un somriure dolç i trist, i hi ha als seus ulls un llamp blau de tendresa”. I això que, a Hans Christian Andersen, li havia semblat que a València, “les dones no eren tan guapes com a Barcelona”. ●